

האמת על הפגיעה במיתוס

מאת מוטי לרנר

פסק הדין העקרוני של בג"צ בעתירתה של משפחת סנש נגד הקרנת סדרת הטלביזיה "משפט קסטנר", הוא פסק דין חשוב ביותר. למעשה אין הבדל גדול בין תפיסתו של נשיא בית המשפט אהרון ברק לבין תפיסתו של השופט מישאל חשין למרות עמדותיהם המנוגדות. שניהם טוענים שחייב להתקיים איזון בין חופש הביטוי לבין כבוד האדם וזכותו לשם טוב. אך לעומת השופט ברק הטוען ש"משפט קסטנר" לא הפר את האיזון, קובע השופט חשין כי האיזון הופר. נדמה לי שחילוקי הדעות הללו מעידים שהחלטה מעין זאת איננה החלטה משפטית טהורה, והיא תלויה בנסיבות פרסום היצירה, באקלים התרבותי-פוליטי בו היא נוצרה, וגם בנטיית ליבם של השופטים, כך שלמעשה פסק הדין העקרוני, הבהיר אמנם את העיקרון, אך לא קבע נורמות למימושו. מאידך נדמה לי שעיסוקם של השופטים בסוגיה העקרונית החשובה, הביאם לידי הנחה תמוהה לגבי המקרה הקונקרטי שהונח לפניהם: שני השופטים תמימי דעים שהטחתו של קסטנר כלפי קתרינה סנש שבתה חנה נשברה בחקירה והיא שהסגירה את שותפיה הצנחנים פלגי וגולדשטיין לידי הגסטפו ההונגרי - איננה אמת היסטורית - וזאת מבלי שטרחו כלל לדון בהנחה הזאת או לבדוק אותה. למען הסר ספק הנני חוזר ומדגיש: אינני טוען שהעובדה שחנה סנש נשברה בחקירתה היא אמת היסטורית, אלא רק שהאפשרות שקסטנר חשב כך הינה הנחה היסטורית סבירה ביותר - וזאת למרות שקסטנר לא טען כך במהלך משפטו של גרינוולד - ולכן חובה היה עלי לשים בפיו את אותן שורות שנויות במחלוקת.

במהלך הדיון בבג"צ לא הצלחתי - למרות בקשותי החוזרות ונשנות מנציג פרקליטות המדינה - לקבל את רשות הדיבור, והשופטים אף לא טרחו לשאול אותי מדוע שמתי בפיו של קסטנר את הדברים הנ"ל. וכך, למרות שאני מסכים עם פסק הדין העקרוני של בית המשפט, אינני יכול להשלים עם קביעתם הנחרצת של שני השופטים ששימת אותם הדברים בפי קסטנר היתה פרי דמיוני ואין לה כל ביסוס היסטורי. אינני יכול להבין כיצד שני שופטים כה נכבדים הניחו הנחה כה מרחיקת לכת מבלי להרהר בה הרהור כלשהו.

ובלית ברירה אני נאלץ לנצל במה זו כדי להפנות את תשומת ליבם של השופטים לכך שהדברים ששמתי בפיו של קסטנר לא היו בדויים כלל ועיקר, אלא מבוססים כראוי הן בכתובים והן בעל פה. שני שותפיו הקרובים של קסטנר למאמצי ההצלה, הנזי ויואל בראנד, כתבו אותם בספרם "השטן והנפש" שיצא לאור בשנת 1960. בעמוד 164 כותב יואל בראנד את הדברים הבאים:

"יודע אני שהפאשיסטים, אם רצו, יכלו לענות את קרבנותיהם, עד שלא ידעו כלל אם משיבים הם על השאלות ומה הם משיבים. כלום לא קיימת האפשרות - ואין זו כמובן אלא השערה בלבד - שבחקירה אכזרית ובאיומים שיבולע לאמה, אפשר היה להוציא מפיה המעונה של חנה הודאה על אותה כתובת ברחוב בוויבסקי, לפיה שומה היה עליה להיפגש עם פלגי וגולדשטיין, דירה אשר עליה הוטל משמר של בלשים הונגריים עוד לפני בואם של השניים?"

כלומר ההשערה שחנה סנש נשברה בחקירה וגילתה למעניה את כתובת דירת המפגש שלה עם שני הצנחנים איננה פרי דמיוני, אלא השערותם של הנזי ויואל בראנד. זאת ועוד: בראיון טלוויזיוני בתוכנית "ערב חדש" בנובמבר 1994 חזרה הגב' הנזי בראנד ואישרה שעד היום היא משוכנעת שחנה סנש אכן נשברה בחקירה ומסרה לגסטפו ההונגרי את כתובת דירת המפגש, והביאה בכך לידי מעצרו של שותפיה.

במילים אחרות: לו שמתי את הדברים ששמתי בפי קסטנר בפהם של הנזי או יואל בראנד היו הדברים מדויקים בתכלית הדיוק. כלומר "המניפולציה" ההיסטורית בה אני נאשם איננה לגבי עצם הדברים, אלא אך ורק לגבי זהות אומרם.

גם בשאלת בחירת האומר התלבטתי רבות במהלך כתיבת התסריט - בסופו של דבר הגעתי להחלטה שמאחר שקסטנר הוא שהיה מושא להאשמות כה כבדות במהלך המשפט בבית המשפט המחוזי - בפרט להאשמה שהוא זה שהסגיר את שני הצנחנים לידי הגסטפו - הרי מבחינה דרמטית הכרחי וטבעי שהוא זה שיאמר את הדברים - ולא הנזי או יואל בראנד.

זאת ועוד - הקירבה בין יואל והנזי בראנד לבין קסטנר היתה עמוקה ביותר, גם במהלך המלחמה, גם לפני משפט גרינוולד וגם אחריו, ואם זאת היתה דעתם על נסיבות נפילת שני הצנחנים בידי הגסטפו, סביר להניח שקסטנר אכן היה שותף לדעתם זו - וזוהי סיבה נוספת שחייבה אותי לשים את הדברים בפיו..

ועוד עניין עקרוני אחד לסיום: אין ולא היה לי מעולם כל עניין לפגוע בדמותה של חנה סנש, שהיא בעיני גיבורה גדולה לנצח נצחים - גם אם היא נשברה בחקירתה בגסטפו - כפי שסוברים הנזי ויואל בראנד. טובי אנשינו נשברו בחקירות קלות מן החקירות שהיא עברה. העמדתן של שתי הדמויות הללו - קסטנר וחנה סנש - זו מול זו - איננה פרובוקציה, אלא ניסיון לחשוף את האופן שבו קבעה החברה הישראלית בשנותיה הראשונות את גיבוריה, ניסיון שתכליתו לברר כיצד קרה שחנה סנש, הצנחנית האמיצה והטהורה ללא סייג הפכה להיות גיבורה לאומית למרות שלא הצילה אף אדם ממוות, ולעומתה קסטנר זכה לדיראון עולם למרות שהציל אלפים רבים באופן ישיר ומאות אלפים בדרכים עקיפות. העמדתם של קסטנר וחנה סנש זו מול זו נועדה לבחון את מערכת הערכים של החברה הישראלית אשר יצרה את הפרדוקס הזה. ואין זה המקום לפרט. נדמה לי שעשיית "מניפולציה היסטורית" כה זעירה כדי לחשוף אמת גדולה ועמוקה היא מעשה העומד בכל מערכת כללים של אתיקה בכתיבת דרמה טלוויזיונית.